

MORALNA TEMATIKA U BOGOSLOVSKOJ SMOTRI 1910–1980

Dr Marijan BIŠKUP

Na stranicama BS tijekom minulih sedamdeset godina postojanja objavljeni su brojni članci, studije, i prikazi iz područja moralne teologije. Za to sigurno ima više razloga od kojih ovdje spominjemo samo pažljivo praćenje suvremenih zbivanja, napose onih iz naših strana.

Prilozi s moralnom tematikom pokazuju da su njihovi autori budno pratili sva važnija zbivanja svoga vremena. Problemima su pristupali kritički, željeli su na njih skrenuti pažnju čitalaca, raznim sugestijama htjeli su pomoći da se prema tim pojavama zauzme što ispravniji stav. Radi ilustracije spomenut ćemo samo nekoliko karakterističnih primjera.

O problemu *rata* piše se u BS u dva navrata, za vrijeme prvog i drugog svjetskog rata. J. Pazman je prvi koji se tim problemom detaljnije pozabavio i opširnije o tome pisao. U prikazu od 58 stranica – koji predstavlja pravu studiju – autor iznosi što o ratu govori međunarodno pravo, zašto dolazi do međunarodnih sporova, što je rat u sebi, tko ga može voditi, o povodu ili uzroku rata, što bi bila pravednost u ratu i što je to ratno pravo (BS 5/1914/, 290–317). Drugi dio rasprave (BS 5/1914/, 385–414) iznosi što je sve dopušteno u ratu, govori o ratnom pravu gledom na osobe i stvari, o ratnom pravu u pomorskom ratu, o neutralnosti kao i o završetku rata.

S. Lugarec je u prikazu *Vjera i Crkva prema ratu* pokušao tom pitanju pristupiti s pozicije vjere. Navodi neka svetopisamska mjesta Staroga i Novoga zavjeta o ratu. Nakon toga osvrće se na nauk i praksu Crkve gledom na tu pojavu. Spominje naučavanje poznatih crkvenih naučitelja i teologa: sv. Atanazija, sv. Bazilija, sv. Ambrozija, sv. Augustina, sv. Tome Akvinskoga, Francisca de Vitoria, Francisca Suareza, Dominga de Soto i drugih. Ističe da su isusovac P. Taparelli, Saint-Simon, engleski protestant David Urquhart bili ti koji su se u novije vrijeme protivili ideji da se međunarodni problemi rješavaju ratom.

Gledom na praksu Crkve ističe se da se je ona kroz svu svoju povijest zalagala za mir i da je često bila posrednik između zavađenih strana. No ipak valja priznati da je bilo i iznimaka, što osobito vrijedi za neke pape iz XV. i XVI. stoljeća. Zna se, naime, da se za papu Julija II. zbog njegovog čestog ratovanja govorilo da je više kapetan negoli svećenik (BS 30/1942/, 213–227).

Mada je *eugenika* (od grčke riječi *eugenēs* – plemenita roda) po sebi prvenstveno biološka znanost koja se bavi proučavanjem napretka i poboljšanja tjelesnih i duševnih osobina ljudskoga roda, ona je ipak i na području moralne teologije pobudila veliko zanimanje. Ta mlada znanost uhvatila je maha osobito na početku našeg stoljeća. Na nju se osvrću i dva dokumenta Crkvenog učiteljstva iz tridesetih godina: enciklika pape Pija XI. *Casti connubii* iz 1931.¹ i dekret Sv. oficija *De educatione sexuali et de eugenica* od 21. III. 1931.²

A. Živković je prvi koji se u nas pozabavio tim pitanjem i u više navrata o njem pisao u našim katoličkim časopisima između dva rata. U opsežnom članku pod naslovom *O eugenici s moralnog gledišta* (BS 20/1932/, 175–195, 348–371; 21/1933/, 111–139, 160–168) A. Živković je iscrpno upoznao čitaoca BS o raznim vidovima tog problema. Htio je na taj način skrenuti pažnju naše javnosti na dokumente Crkvenog učiteljstva o eugenici i u skladu s načelima katoličkog morala vjernicima dati smjernice za život.

U svojem izlaganju o eugenici A. Živković govori o modernim idejnim strujanjima iz kojih se je razvila eugenika, o njezinoj definiciji, temeljima, ciljevima, direktnim i indirektnim metodama i sredstvima, o ograničenju poroda, ozakonjenju pobačaja, liječničkom pregledu prije ženidbe (iz eugeničkih motiva), o odstranjenju individuumu iz društva, sterilizaciji, o eugenici kroz povijest te o stavu Crkve prema toj vrlo zamršenoj pojavi.

Iz cjelovitog izlaganja A. Živkovića očito je da se nikako ne može prihvatiti i odobriti stavove nekih pobornika eugenike. Uza sve to Crkva priznaje plemenitu svrhu i hvali nastojanje ove discipline oko poboljšanja ljudskih tjelesnih i duševnih osobina. Ali eugenika mora ostati u skladu sa zdravim razumom te naravnim, božanskim i crkvenim zakonima. Da su ovakovi stavovi Crkve prema eugenici posve ispravni može se zaključiti iz promatranja pogrešne nacističke prakse u Njemačkoj.

U novo doba, s isticanjem osnovnih ljudskih prava, sve više se naglašavala neophodnost *emancipacije žene*, tj. njezina jednakost i ravnopravnost s muškarcem u ljudskom društvu. Kao polazni datum može se smatrati 27. kolovoza 1789. kada je za vrijeme francuske revolucije Narodna skupština javno proglasila *čovječja prava* koja su bila formulirana u sedamnaest točaka.

Promatrajući ulogu žene u obitelji, društvu i državi, svakome je upadala u oči neravnopravnost spolova u suvremenom svijetu. Ženi su bile nepristupačne sve javne službe. Viša naobrazba pridržana je gotovo samo za muškarce. Ova nejednakost bila je još očitija na političkom polju gdje se ženi uskratilo i pravo glasanja. Inferiornost žene u ljudskom društvu uzrokovala je pokret koji je imao za cilj oslobađanje žene iz podložnosti u kojoj se dotad nalazila. Pokret za emancipaciju žene iz Francuske se ubrzo proširio po Engleskoj, Sjevernoj Americi, Njemačkoj i drugim zemljama.

J. Pazman, autor kratkog ali značajnog članka o emancipaciji žene (BS 5/1914/, 27–40) zauzeto je vrlo rigorozan stav prema tom problemu. Dijeli pita-

1 Usp. AAS 22 (1930), 539–592.

2 Usp. AAS 23 (1931), 118–119.

nje o pravima žene od pitanja kako pomoći ženskom radnom svijetu s osobitim osvrtom na problem naobrazbe žene.

Na opće iznenađenje, autor članka tvrdi da ženi ne pripadaju politička prava (str. 30). Da bi potkrijepio svoju tvrdnju on se poziva na mišljenja glasovitih grčkih filozofa Platona i Aristotela, komediografa Aristofana kao i na praksu nekih liberalnih država u kojima žene u političkim pravima nisu bile izjednačene s muškarcima.

U prilog takvom stavu autor iznosi nekoliko motiva. Jedan od tih je *narav žene* koja ispoljuje izvjesnu psihičku i fizičku krhkost, a to predstavlja zapreku u ispunjavanju obaveza koje proizlaze iz posjedovanja političkih prava. Drugi razlog je *opasnost političko-stranačkog razdora u obitelji* koji bi, radi političke jednakosti žene s mužem, mogao uslijediti. Žena bi, imajući jednaka politička prava, mogla po svojem nahođenju stupiti u bilo koju stranku, suprotnu od one kojoj pripada njezin muž. To bi onda moglo biti uzrokom navedenog razdora. Ipak, najvažniji razlog protiv političkih prava žene autor nalazi u Božjoj odredbi prema kojoj je Bog vlast nad ženom u ljudskom društvu predao u ruke muškarcu: „Žudnja će te mužu tjerati, a on će gospodariti nad tobom” (Post 3,16). Zanimjajući ženi političku ravnopravnost s muškarcem, pisac je istodobno isključuje iz svih javnih političkih službi.

Kod izlaganja stavova o ravnopravnosti žene gledom na naobrazbu J. Pazman razlikuje opću i posebnu naobrazbu. Što se tiče opće naobrazbe, treba sve učiniti kako bi žene došle do nje kolikogod im to dopuštaju razne osobne i opće okolnosti. Kad je u pitanju posebna naobrazba žene, pisac i opet zastupa izvjesnu nejednakost. Budući da su žene isključene iz političkih javnih službi i svećeništva, isključene su i od studija pravno-političkih nauka i teologije. Opet aludira na krhkost žene zbog koje ona nije u stanju da tijekom studija podnese fizičke napore, u čemu je muškarac ipak otporniji. Žena kao buduća majka neće moći ni toliko vremena ni sila upotrijebiti brizi oko svojeg zvanja i službe. No to ograničenje ne vrijedi za one žene koje su se, stekavši dostatnu kvalifikaciju, odlučile za neko posebno zvanje i službu te su se istovremeno odrekle ženidbe.

Posljednji dio članka govori o raznim imovinsko-pravnim pitanjima povezanim s problemom emancipacije žene u braku i u društvu uopće.

Među brojnim gorućim pitanjima suvremenog dušobrižničkog rada Crkve svakako treba spomenuti i problem *neuspjelih ženidbi* o čemu na stranicama BS (49/1979/, 113–141) vrlo iscrpno i za praksu korisno piše M. Valković, jedan od sadašnjih urednika ove revije.

Na početku izlaganja M. Valković ocrtava svu zamršenost i složenost pitanja razvedenih i ponovno civilno vjenčanih. U shvaćanju ljudi i u stručnoj literaturi danas se sve više usvaja mišljenje da ove ženidbene zajednice treba dobro lučiti od običnog suložništva te da prema njima treba zauzeti i poseban stav. Vraćajući se Bibliji i osvrćući se na praksu Crkve u minulim povijesnim razdobljima, pisac želi naglasiti da se u rješavanju teških pastoralnih problema treba nadahnjivati na Svetom pismu i crkvenoj praksi koja je dobro uviđala postojeću napetost između evanđeoskog zahtjeva za nerazrješivošću i konkretnih pastoralnih mogućnosti. Crkva treba osobito danas, kada su ustanova ženidbe i obiteljski život u kriznim

situacijama, trajno i uporno navješćivati božansku zapovijed o nerazrješivosti ženidbe. Ali treba također priznati da u suvremenom svijetu, radi osobnih ili društvenih razloga, svi ljudi nisu uspjeli posve ostvariti spomenutu Božju zapovijed. Želi li izvršiti od Krista povjerenu zadaću spašavanja ljudi, Crkva o tome treba voditi računa u svom dušobrižničkom nastojanju. Milosrđe prema slabim i krhkim ljudima te spoznaja da se Crkvi tako pružaju šire mogućnosti pastoralnog djelovanja moraju biti stalno prisutni u njezinoj svijesti.

U traženju konkretne pastoralne pomoći rastavljenima i ponovno civilno vjenčanima treba kao preduvjet spomenuti promjenu stava kršćanskih zajednica i stvaranje novog pastoralnog ozračja. O neophodnosti pastoralnog zaokreta u stavu prema neuspjelim ženidbama u kršćanskim zajednicama najbolje je službeno progovorio francuski episkopat navodeći pritom nekoliko elemenata za postizanje te promjene.

Vrlo težak i mučan problem u dušobrižničkoj djelatnosti i teološkom naučavanju je pristup rastavljenih i ponovno civilno vjenčanih sakramentima pokore i euharistije. Zasad se ne može očekivati neke veće promjene u izvanjskim smjernicama pa u traženju rješenja treba početi od konkretnih slučajeva i savjesti pojedinaca. Da bi se pronašlo najbolje pastoralne smjernice, kojima se želi pomoći i pastoralnim radnicima i biskupima, bit će neophodno svestrano ispitati sve postojeće mogućnosti upravo na tom unutrašnjem području.

Razni eutanazijski postupci novijeg datuma potakli su javnost da se o *eutanaziji* sve više govori i piše. S druge strane, u lipnju prošle godine (27. VI. 1980) vatikanska Kongregacija za nauk vjere objavila je deklaraciju o eutanaziji, u kojoj je sadržana već poznata nauka Crkve o toj stvari³. U tom dokumentu iznijeta su glavna etička načela o eutanazijskoj praksi. Upravo zato za čitaoce BS – iz pera autora ovih redaka objavljen je kraći teološko-povijesni osvrt na eutanaziju (BS 50/1980/, 358–368) i prireden hrvatski prijevod deklaracije o eutanaziji Svetog zbora za nauk vjere (BS 50/1980/, 399–405).

Prikaz o eutanaziji započinje osvrtom na značenje samog izraza (str. 359). Izraz je grčkog porijekla (eu – dobro i thánatos – smrt) i etimologijski označava lijepu, ugodnu, sretnu i mirnu, razumno prihvaćenu smrt koja znači pristanak ljudske volje na neizbježne zakone prirode. Eutanazija je stoljećima označavala pomoć koju je medicina pružala umirućima da im ublaži bolove i umanjiti tjeskobu. Danas, naprotiv, taj pojam označava umjetno izazivanje „blage smrti” kod neizlječivih bolesnika, namjerno skraćivanje ljudskog života da bi se bolesniku skratile patnje, smrt bez bolova, smrt koja bi bolesniku trebala omogućiti da umre „dostojanstveno”.

Eutanazija može biti *pozitivna*, npr. davanjem injekcije koja izaziva smrt, odnosno skraćuje život neizlječivom bolesniku. *Negativna* eutanazija ostvaruje se onda kad se namjerno prekida s upotrebom redovitih i dužnih sredstava za održavanje života. W. Schöllgen je u *Lexikon für Theologie und Kirche* eutanaziju definirao kao „izravno ubojstvo čovjeka bilo s njegovim ili bez njegova pristanka s nakanom

---

3 Usp. AAS 72 (1980), 542–552.

da mu se prikrate bolovi ili da mu se dokrajči život kojega se zbog drugih razloga smatra nedostojnim života”⁴.

Nakon ovih uvodnih misli, na str. 359–363. govori se o eutanazijskoj praksi kroz povijest. U grčko-rimskom svijetu nailazimo na primjere samoubojstva bilo iz straha pred zlom koje prijeti čovjeku ili ga je već možda zadesilo, bilo zbog raznih etičkih motiva koji su bili razlogom eutanazijskih samoubojstava. Eutanazijsku praksu susrećemo kako kod nekih primitivnih naroda tako i kod onih na visokom stupnju kulture. Mada rjeđe, ipak i u novije vrijeme nailazimo na prakticiranje eutanazije (npr. Elizabeta I. Tudor, Mirabeau). U daljnjem dijelu povijesnog osvrta govori se o mišljenjima najpoznatijih filozofa, državnika, pravnika, liječnika i moralista „za” eutanaziju (Platon, Epikur, Ciceron, T. More, F. Bacon, Voltaire, A. Carrel i drugi) i „protiv” nje (Hipokrat, Pitagora, Galen iz Pergama, Aretej iz Kapadocije, Toma Akvinski, R. A. Gallop itd.).

U teološkom osvrtu na eutanaziju želi se na temelju prirodnog zakona, Svetog pisma i nauke Crkvenog učiteljstva istaknuti neophodnost pravilnog oblikovanja savjesti gledom na taj problem. Budući da je ovozemni ljudski život nepovrediv Božji dar s kojim se ne može samovoljno postupati, to nas obavezuje da prema eutanaziji zauzmemo pravedniji i humaniji stav. Dosljedno tome, s pozicija katoličkog morala treba otkloniti bilo koju vrstu eutanazije (str. 363–368).

* * *

U časopisu BS tijekom minulih pedeset godina objavljeni su brojni prilozi s moralnom tematikom. Najviše se javljao J. Kuničić – čak 53 puta. U svoja dvadeset četiri priloga osvrće se na nauku Crkve o braku i obitelji, a u ostalim prikazima dotiče se raznih drugih pitanja iz područja morala. Za kazuistiku su se specijalizirali A. Živković i K. Nola.

Uz spomenute autore ne smije se zaboraviti i druge (npr. I. Fuček, M. Srakić, Š. Šipić itd.), čije prikaze moralnoga karaktera češće susrećemo na stranicama BS kroz minulih pedeset godina.